

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit castam quamque sobolem proferre inceste et impie, quod illa sepe longæva sit, honorata et prospera; hæc brevis ævi, infamis et infausta: esto enim casti justique subinde morte cæta præoccupentur, ac velut flos purpureus aratro succidantur, tamen excipit eos melior vita, ac major fama et gloria. Quare etiam senectutis est vita immaculata, et justus consummatus in brevi explecit tempora multo.

1. O quam pulchra est casta generatio cum claritate! immortalis est enim memoria illius: quoniam et apud Deum nota est, et apud homines. 2. Cum præsens est, imitantur illam: et desiderant eam cum se eduxerit, et in perpetuum coronata triumphat incoquinatum certaminum præmium vincens. 3. Multigena autem impiorum multitudo non erit utilis, et spuria vitilamina non dabunt radices altas, nec stabile firmamentum collocabunt. 4. Et si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita, a vento commovebuntur, et a nimietate ventorum eradicabuntur. 5. Confringentur enim rami inconsummati, et fructus illorum inutiliter, et acerbi ad manducandum, et ad nihilum apti. 6. Ex iniquis enim somnis filii qui nascuntur, testes sunt nequitiæ adversus parentes in interrogatione sua. 7. Justus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. 8. Senectus enim venerabilis est non diturna, neque annorum numero computata: cani autem sunt sensus hominis. 9. et ætas senectutis vita immaculata. 10. Placens Deo factus est dilectus, et vivens inter peccatores translatus est. 11. Raptus est ne malitia mutaret intellectum ejus, aut ne fido deciperet animam illius. 12. Fascinatio enim nugacitatis obscurat bona, et inconstantia concupiscentiæ transvertit sensum sine malitia. 13. Consummatus in brevi explevit tempora multa: 14. placita enim erat Deo anima illius: propter hoc properavit educere illam de medio iniquitatum. Populi autem videntes, et non intelligentes, nec ponentes in præcordiis talia: 15. quoniam gratia Dei et misericordia est in sanctos ejus, et respectus in electos illius. 16. Condemnat autem justus mortuus vivos impios, et juvenis celerius consummata longam vitam injusti. 17. Videbunt enim finem sapientis, et non intelligent quid cogitaverit de illo Deus, et quare munierit illum Dominus. 18. Videbunt et continent enim: illos autem Dominus irridet: 19. et erunt post hæc decedentes sine honore, et in contumelia inter mortuos in perpetuum: quoniam dirumpit illos inflatos sine voce, et commovebit illos a fundamentis, et usque ad supremum desolabuntur: et erunt gementes, et memoria illorum peribit. 20. Venient in cogitatione peccatorum suorum timidi, et traudent illos ex adverso iniquitates ipsorum.

1. O QUAM PULCHRA EST CASTA GENERATIO (id est casta natio, puta casti homines, hos enim opponit nationi prave, de qua cap. precedenti, v. ult. ult. ergo significat omnes genitos, sive natos) CUM CLARITATE! — Græcè, *χρῆστος ἀρετῆς καὶ ἀγαθῆς*, hoc est, melior est orbitas sive carentia florum cum virtute; melius est esse illiberem, id est sine liberis, et virtute præditum, scilicet quam habere liberos ex adulterio, adulterinos et improbos, uti præcessit; unde S. Ambrosius, lib. I *De Virginitate*, legit, melior est sterilitas cum virtute; S. Hieronymus in *Oss. cap. ix.* melius est filios non ha-

bere cum virtute; S. Cyprianus, lib. *De Singulari Clerico*, melius est esse sine filiis cum claritate; Syrus, melius est esse sine filiis cum gloria; Arabice, res præclara privatio florum cum virtute. « huiusmodi, ait B. Petrus Chrysologus, serm. 146, est celeste consortium; virginitas juncta Christo copula est virtutis. » Virgines ergo sunt angeli terrestres et homines celestes, ideoque sponsæ Christi. Noster pro ἀρετῆς videtur legisse ἀγαθῆς, id est casta generatio, vel castitas, aut castorum. — P. PALLO, licet enim hæc vox composita Græcis non sit in usu, simplicia tamen, ex quibus com-

ponitur, sunt usitata: auctor enim libri hujus multas voces novat, noveque componit. Sane videtur Noster aliud habuisse Græcum exemplar diversum a modernis, nam moderna non habent exclamationem ο, nec ἢ quam pulchra.

Aut potius Noster solerter per orbitatem filiorum intellexit, non nudam orbitatem et sterilitatem: hæc enim non est pulchra, sed potius deformis; prudenter ergo advertit sterilitatem ex virtute, puta ex pulchra castitate, manantem; unde vertit, *O quam pulchra est generatio casta*, id est natio, q. d. O quam pulchri sunt homines casti! o quam pulchra est castitas et coetus, sive si sint conjuges, sive cælibes et virgines! Sapiens enim per antithesin hic opponit et anteponit castos steriles adulteris prole abundantibus: casti enim cum virtute, id est ex virtute, puta ex amore castitatis, vel conjugalis, vel virginialis, malunt orbari filiis, quam perdere virginitatem, aut se polluere adulterio, esto ex eo liberos sperare possent: horum enim virtus, puta castitas et virginitas, clarior et illustrior est omni laude et gloria, quam sperare possent ex filiis. Sensus ergo est, q. d. Melius, id est præclarior, laudabilior et gloriosior est carere filiis, si iis careas ex virtute, puta ob amorem castitatis, qua non vis adulterari aut perdere virginitatem, quam prole habere copiosam adulterinam et improbam: ita S. Ambrosius, lib. I *De Virginitate*, ubi hanc gnomen applicans virginibus, sic videtur explicare, q. d. Melior est sterilitas, id est melior est virginitas: quia enim illo legis veteris ævo ob expectationem Messie, quem singuli ex sua stirpe nasci optabant, sterilitas erat probrum, censebaturque maledictio et infamia; fecunditas vero estimabatur benedictio et gloria; hinc multi, qui uxores habebant steriles, ut ex eis suscitare filios non possent, divertebant ad alias, etiam alienigenas et idololatras, ut ex iis proles procrearent. florum insipientiam et perversitatem redarguit hic Sapiens, docetque longe præstantiorem esse castitatem quamlibet, etiam illiberam et orbam, quavis fecunditate et prolebus, præsertim spuris, adulterinis et improbis, eo quod castitas sit virtus illaque eximia, fecunditas vero adulterina ingens sit vitium et scelus; unde pudicitiam et puritatem. Egyptii hieroglyphice denotabant per ignem et aquam, quod his elementis omnis lustratio fiat et expiatio, ait Horus Apollo, lib. II *Hierogl.* cap. xxi. Jam quantum castitas illustrat et quasi inargentat hominem, tantum libido conspurcat et detrat: quam enim gloriosa est puritas, tam probrosa est impuritas, que ex hominibus facit suos et porcos, uti docet S. Basiliius in *Psalm. i.* Sensus ergo est, q. d. Filius vel filia est pulcher facie, ac castus et virgo pulchrior est virtute: filia decora est vultu, ac sepe indecora est et impudica mente; virgo vero et vultu speciosa est, et mentis virginitate longe speciosior. Pulchrior pater pulchrum sibi que similem sepe ge-

nerat filium, juxta illud Virgillii, VI *Æneid.*

Teuor pulcherrima proies.

Et libro VII:

Satus Horale pulchro.

Et libro IV:

Quo pulchrior alter
Non fuit. Æneid.

At hæc pulchritudinem corporis sepe detrat deformitas libidinis: nam « his est cum forma magna pudicitia, » uti detratavit filias Augusti imperatoris, de quo Suetonius in ejus *Vita*: « Cujus felicitatem, inquit, infelicem fecerunt filia, neptis et nepotes; adeo ut ipse ad eorum mentionem proclamare soleret utile esse sine nuptiis manere, et absque liberis interire; appellare quoque illos vomicas et carcinomata sua. » Quare ratione Euripides dixit, « *ἄριστος*, id est carentem liberis, infortunio esse felicem. » Ruben, *Genes. xlii. 3.* dicitur principium, seu præcipuum et caput doloris patris, quia paterni thori violator fuit.

Audi Tertullianum, lib. *De Bono pudicitie*, cap. i: « Pudicitia, ait, flos morum, honor corporum, decor sextum, integritas sanguinis, fides generis, fundamentum sanctitatis, præjudicium omnis bonæ mentis: quanquam rara, nec facile perfecta, vixque perpetua, tamen aliquatenus in sæculo morabitur, si natura præstruxerit, si disciplina persuaserit, si censura compresserit. » Tertullianum seu magistrum secutus more suo S. Cyprianus, lib. *De Bono pudic.*: « Pudicitia, ait, est honor corporum, ornamentum morum, sanctitas sextum, vinculum pudoris, fons castitatis, pax domus, concordia caput, etc. Pudicitia nihil ornamentorum querit, decus suam ipsa est. Hæc nos commendat Domino, conuenit Christo: hæc expugnat omnia de membris illicita desideriorum prælia, pacem nostris corporibus inducit: beata ipsa, et beatos efficiens. » Et paulo post impudicitia hæc dat epitheta: « Cupiditatum infesta rabies, incendium conscientie bonæ, mater impunitæ, ruina melioris ætatis, contumelia generis, expugnans sanguinis et familie fidem, alienis affectibus suos inserens filios, in aliena testamenta sobolem ignoti et corrupti generis inducens. » S. Gregorius Turonensis, lib. *De Gloria Confess.* cap. cxi, narrat se vocatum ad exsequias S. Radegundis tum defunctæ, autque de ea: « Sancta facies Radegundis de foreto ita fulgebat, ut liliorum rosarumque sperneret pulchritudinem; » et cap. li, narrat de S. Severo presbytero liliam ab eo templo oblatum, cum per totum annum jam esset aridum; tamen recurrente ejus transitu anniversaria die in vere, quotannis revirescere et reflorescere solet.

Porro cum triplex sit castitas, scilicet conjugalis, vidualis, virginialis, que libet præstat fecunditate et filiis adulterinis ac infamibus: car-

titas enim conjugalis pulchra est, vidialis pulchrior, virginialis pulcherrima: de conjugali hanc gnomen accipiunt Lyranus et Ilcoot, cæteri de virginali, ut S. Cyprianus (vel potius Origenes, ut censet Pamelius) tract. *De Singul. Cleric.* S. Ambrosius, lib. I *De Virg.* S. Bernardus, *epist.* 42, Petrus Blesensis, *epist.* 36; ino Ecclesia in *Offic. SS. Virg.*: sic et Cantacuzenus alique interpretes hic. Hinc S. Aldhelmus, lib. I *De Virg.*, narrat angelum triplicem castitatem, scilicet virginalem, vidualem et conjugalem. Hæc gradibus discriminasse, « ut sit virginitas aurum, castitas argentum, jugalitas (conjugium) ærumentum; ut sit virginitas divitiæ, castitas mediocritas, jugalitas paupertas; ut sit virginitas pax, castitas redemptio, jugalitas captivitas; ut sit virginitas sol, castitas lucerna, jugalitas tenebræ; ut sit virginitas dies, castitas aurora, jugalitas nox; ut sit virginitas regina, castitas domina, jugalitas ancilla; ut sit virginitas patria, castitas portus, jugalitas pelagus; ut sit virginitas homo, castitas semiviva, jugalitas corpus; ut sit virginitas purpura, castitas rediviva, jugalitas lana. »

Hanc gnomen insigni rose, lili et ficus apologo graphice representat Cyrillus, lib. IV *Apolo. moral.* cap. viii: « Rosa, inquit, et liliam juxta fontem sunt exortæ; quæ cum expandissent floribunda folia nitore splendida, et rorem suavitate manantia, aromaticoque odoris fragrantiam effudissent, et illa floribus luce orbata acerbum in fructum pariter pullulasset, invidentiæ lacte pruriens mox invecivam proposuit, dicens: Post tam amenam rutilantiam floridam, ubi fructus vestri? vanum quippe est florere sine fructu. Siquidem ligat natura sagax fructum in flore, et ob ipsum vernantem forem germinat. At illa, mox radicem eloqui subodorantes, pacifica ratione dixerunt: Bene scimus quod propter pruritum generationis perdidisti gloriam floribus, et idcirco jam expoliata es foliis, dum sic loqueris. Nempe fructum parvis dulcissimum, sed immen patris in fructu pruritum, quo florem misisti. Nobis autem ex plena puritate et suavitate substantiæ, flos ipse fructus est; unde in nobis flos et fructus minimo distinguuntur, quoniam redundante puritatis flore, et odoriferæ sublimitatis humore in nobis idipsam factum est flos et fructus. Nonne vapor terre purissimus, totus floridum in aurum concrevit, et ros dulcissimus celi virginitate vernante in margaritam congemmascit? Igitur rosa, et liliam, et flores fructiferi, et fructus floridi sunt. » Deinde plura in laudem virginitalis subjiciens, eandem comparat lilio, rose, magnoli, sapphiro, smaragdo: « Fructus, inquit, est dulcissimus, decor præstantissimus, odor suavissimus, valor totus: minimum ipsa est nature ac virtutis clarissima gemma, summa temperantia, perfecta victoria, spiritus supra germen, gloria tota. Ut rosa igitur

fragens, et liliam rutilans est sancta virginitas, flos et fructus; ad cujus quidem fragrantiam unicornis attractus suaviter currit, cujus delicate ferocitatis ejus mansuevit, cujus puritate validissima ejus potestas delectat, quasi victa in nitido gremio virginali, reverentialiter prostrata recumbit. O virtus magnetica virginitalis, ad se trahens naturam! o sapphirus mirabilis castitatis, omnem fugans et destruens famam venenosam! o smaragdus rutilans perpetue viriditatis, puritas inviolata integritatis amatrix, fœdum Veneris nullatenus patiens corrupticlam! Ad hæc fœtibus stupefacta concituit. »

Vis pulchritudinis sanctæ virginitalis specimen et speculum? S. Pulcheria Augusta filia Arcadii imperatoris virgo fuit perpetua et gloriosa, ut pole quæ Theodosium imperatorem fratrem suum juveniorem, in pietate omniq; virtute ad regimen educavit, coque mortuo ipsi succedens in imperium, nupsit Marciano, eumque creavit Augustum, ut majori auctoritate regnum administraret; sed virginitalitatem, quam antea Deo voverat, in matrimonio conservavit, ac totam se fide tuendo, et hæresi Eutychetis extirpanda impendit. Quapropter tota Synodus Chalcedonensis ei acclamavit: « Nova Helena, munimen Orthodoxorum, et gloria Ecclesiarum. » Denique quod in imperatoribus rarum est, suo castitate, justitia et sanctitate meruit *catalogo Sanctorum* adscribi die 10 septembris. Talis quoque fuit S. Cæsario, quæ castitatem pariter cum Henrico imperatore marito suo conservavit, atque in ejus testimonium nudis pedibus illæsa super candens ferrum ambulavit, ac mortuo marito monasterium a se fundatum ingressa, monachicam professam, quindecim annos mira humilitate, abstinentia et penitentia traduxit; unde sanctorum fastis adscripta legitur die 3 martii. Nimirum in tanto imperii fastigio castitas, quasi sol toti orbis clarus effulget. S. Elzearius, comes Ariani, cum conjugæ Delphina intactam servavit virginitalitatem: quocirca D. Mablini nobilitate et pietate illustris vidit in spiritu sanctum juvenem splendide indulum, per amplam plantis manibus ferentem vexillum candidum et illustre, cujus elegantia et splendor totum aërem et plantam illum illuminaret; sequebatur autem cum innumera multitudo hominum cujusvis ætatis, sexus et ordinis. Cumque illa visionis explicationem a Deo posceret, audivit: « Hæc est virginitas et sanctitas Elzearii, quem totus orbis venerabatur, et multi eum sequuntur: » ita habet *ejus Vita* apud Surium cap. xvi, ad diem 17 septembris.

Præclare S. Ignatius, *epist.* 13 *ad Heronem*: « Virgines, ait, serva, ut pretiosa Christi monilia; » et S. Cyprianus, lib. *De Habitu Virginum*: « Flos, inquit, est ille ecclesiastici gemitus, deus atque ornamentum gratie spiritus, bestia indoles laudis et honoris, opus ingenium atque incorruptum, Dei imago respondentis ad sanctitatem Domini, illustrior portio gregis Christi. Gaudet per illas, atque in illis largiter floret Ecclesie matris gloriosa frœunditas, quantoque plus copiosa virginitas numero suo addit, tanto plus gaudium matris auget. » Sic Vestalium virginitalis Romanis erat admirationi, cum tamen illa esset emptitia, temporaria, ac fastu plena, ait S. Ambrosius in *Symmachium*: nam ut ait Nannianus illustris poeta, sed gentilis:

Pulchrum est corpus castum habere, intactamque manere Virgitem, et puris semper cogitationibus delectari, etc. Permanere quasi reginam imbecillum mulierum, Oculum splendidum ad eam vitam erigendo, In qua gloriosæ veraque sunt optatæ, ubi commixta Divinis verbis, lumine plenas meditationes parit.

His virginitalis elogis accensus S. Casimirus, regis Polonie filius, eam ita adamavit, ut, etiamsi medici assererent eum morbo, quo laborabat, liberari non posse, nisi uxorem duceret, ad id eum pater et regni proceres eum urgerent, ipse tamen constanter responderit: « Malo mori virgo, quam vivere non virgo. » Dixit, et fecit, id eoque velut virginitalis hostia, in sanctorum virginum album ab Ecclesia inscriptus est die 4 martii. Fuit ergo ipse velut arnelius, qui a venatoribus luteo aggeri circumdatus, mavult capi et mori, quam egredi et fodari; unde cives ejus Lithuani hoc ei anagramma dederunt: « Casimirus, sum ac iris, » in quam scilicet irradians Sol justitie suum et castitatis fulgorem allavit. Et hoc epitaphium:

Sponse castis, sed amore cadis, Casimire, pudoris, Mirus, te Christo mirificante, castis.

Fuit et primis Societatis nostre patribus P. Jacobus Ledesma, insignis theologus, ac religiosa morum sanctitate conspicuus. Huic sub initium vocationis de perpetuanda castitate formidanti, Brixia apparuit B. Virgo sole pulchrior, comitata S. Maria Magdalena, S. Catharina Alexandrina, et S. Catharina Senensis, eique donum castitatis per omnem vitam promissi: quæ dum in exilium rediret, tres ejus comites jam recensite hoc carmen suaviter modalabantur: « O quantum est donum castitatis, quod Deus confert pietati! » ita refert noster P. Franciscus Sacchini, part. II *Histor. Societ. Jesu*, lib. I, num. 63. Lego *Vitam S. Juliani et Basilissæ conjugum*, sed virginum, ac mira hæc de re invenies: exstat apud Surium, die 9 januarii. Vide S. Athanasium, *Tertullianum*, Cyprianum, Augustinum, Basilium *De Laud. virg.*, ac Climachum, *gradu* 13, et Cassianum, *collat.* XII.

Audi unicum S. Athanasium hæc exclamatione tract. *De Virg.* concludentem: « Magna virtus continentia, magna gloria castitas, magna sunt virginitalis præconia. O virginitalis divitiæ incomprehensibiles! O virginitas corona immarcescibilis! O virginitas templum Dei et Sancti Spiritus domicilium! O virginitas margarita pretiosa

apud multos latens! a paucis vero vix invenitur. O continentia amica Dei, et apud sanctos laudata! O continentia vulva inversa, sed iis, qui te digni sunt, nota! O continentia mortem et inferos effugias, et immortalitati adhaerens! O continentia gaudium prophetarum, et apostolorum gloria! O continentia angelorum vita, et sanctorum hominum corona! beatus qui te teat, beatus qui per patientiam tibi constanter adheret, quoniam postquam paululum laboraverit, multa recipiet munera in te. Beatus qui per totum hoc tempus jejunavit, quia in æterna Hierosolyma habitabit, cumque angelis choreas duet, cumque sanctis prophetis et apostolis requiem habeat. »

Symbolice, quam pulchra est generatio Christi, tum æterna et divina, tum temporalis et humana! utraque enim est casta et virginea, quia æterna facta est sine matre, humana sine patre ex Spiritu Sancto; unde Christus in cœlis est *virgo*, id est *carens matre*; in terra vero *maritus*, id est *carens patre*. Utraque pariter est clara, imo clarissima; unde de priori dicitur, *Psalm.* cix: « Teema principium in die virtutis tue in splendoribus sanctorum, ex utero ante luciferum genui te. » Ita Angelus de Paz, *Expos. in Symbol.* cap. xiv.

Cum CLARITATE. — Græce *cum virtute*, inter quas quia eminet charitas, hinc S. Bernardus et Petrus Blesensis, *epist.* 36, legunt *cum claritate*: audi S. Bernardum, *epist.* 42 *ad Henricum*: « Castitas sine charitate lampas est sine oleo; subtrahit oleum, lampas non luget; tolle charitatem, castitas non placet. Sed, o quam pulchra est (ut Sapiens dicitur, *Sapient.* iv, 1) *casta generatio cum charitate!* cum illa, inquam, charitate, quam describit Apostolus, de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. » Noster vertit, *cum claritate*, quia græcum *ἀσπεί*, et latinum *virtus*, sæpe significat vires, robur, excellentiam, præstantiam, celebratam, gloriam; unde illud Virgili:

Tunc palor incendit vires, et conscia virtus.

Igitur *cum claritate* accipi potest primo, ut sit idem quod græcum *cum virtute*, virtus enim sola parit laudem et claritatem; unde a poetis *virtus* sæpe vocatur *laus*, uti alibi ostendi. Secundo, et genuine, *cum claritate* idem est quod *clara*, ac jungendum est cum *cum pulchra*, q. d. O quam pulchra et clara est casta generatio, sipe natio! castitas enim solum sibi casta ceteras virtutes; habet ergo laudem, decorem, claritatem et gloriam aliarum virtutum, eo quod sit *ἀσπεί*, id est *robur* et fortitudo magna, quæ omnia superat, ac victrix de omnibus cupiditatibus triumphat: quæ sane ingens est ejus claritas et gloria.

Mystice, Lyranus præcipit *claritatem* conscientie, quæ justis datur, præsertim castis: quocirca experientia constat castitatem esse matrem spiritualitatis, facereque ut conscientia æque ac ingenium et mens mira charitate pollet et respiciat.

Porro græcum *ἀσπεί*, id est *virtus*, indicat casti-

tatem egere magna fortitudine et robore militari, et quasi martio: *ἀρτι* enim dicta est ab *ἀρτι*, id est *Mars*; virgines ergo sunt quasi martes, qui assidue pro castitate duro ac difficili praelio configunt: sic et virtus dicta est a *ἄ*, et a *ἄ*, quasi viris, castitas enim facit viragines viriles, et quasi viros, ac virili vi omnibus tentationibus mundi, carnis et demonis resistit. Sensus ergo est, q. d. Filii, stantes suos parentes, illis sunt pulchritudini et robori, indeque claritati et gloria; at major est castitatis et virginitatis pulchritudo, robor et claritas, quam ipsa castitas communit, ut ob hasce tres doses celebris et gloriosa sit, castosque gloriosos faciat apud Deum, æque ac apud angelos et homines universos.

Denique S. Cyprianus (sive Origenes, ut voluit nonnulli), tractat. *De Singul. Cleric.* paulo ante finem, totum hanc locum citat, et ex eo probat clericos et castitatis studiosos non posse habitare cum feminis: sic enim ait: « Melius esse sine illis cum claritate; non est sine illis cum claritate, nisi singularitas sola, quam non solum conscientia sua nullis sordibus maculat, sed etiam nullæ opinionis suspicte paritatis infamant: nam si castitas, quod est difficile, masculinum et feminam pariter in virginitate conservet, non habet claritatem, quia communitas ipsa non potest nisi quibusdam probrositatum tenebris obscurare; singularitas vero ita clara est omnis et exorta, ut cunctis splendore sui candoris pura manifestetur et lucida. »

IMMORTALIS EST ENIM MEMORIA ILLIUS: QUONIAM ET APUD DEUM NOTA EST, ET APUD HOMINES, — quam proinde nulla temporum, nulla vicissitudinum, nulla sæculorum delebit oblivio; sed ejus memoria et gloria perennis florebit tamdiu, quamdiu Dei et angelorum hominumque omnium durabit æternitas.

Probat castæ generationis, sive nationis et gentis pulchritudinem et claritatem, ex eo quod immortalis sit memoria, et æterna gloria illius apud Deum et homines, quam proinde opponit et anteponit fluxæ et caducæ filiorum propagationi, cujus memoria et fama ad modicum tempus durat, et cum illis interit. Errant ergo, qui per filios querunt immortalitatem, ac suum nomen et stirpem æternare satagunt, cum vera immortalitas querenda sit ex virtute et castitate: hæc enim apud Deum et homines æternam habet laudem et gloriam. Generatione perpetuatur corruptibilem speciem, cum individua perpetuari nequeant, teste Aristotele *De Generat.*; at justæ castique memoria, quin et animæ, ejusque felicitatis et gloria, perpetuatur in ipso ejus individuo.

Græca significantius habent, *ἀθανασία* ἢ *ἀθάνατος* id est immortalitas enim est in memoria illius, scilicet virtutis, quæ præcessit; virtutis, inquam, qua quis sterilis esse mavult et illiberis, ex amore virginitatis vel castitatis conjugalis, quam ex alienis vel alienigenis filios procreare:

hoc est quod ait Ecclesiasticus, cap. XLIV, vers. 14: « Nomen eorum (justorum, præsertim horum, quales sunt virgines et martyres) vivit in generationem et generationem. Sapientiam ipsorum narrent populi, et laudem eorum nuntiât Ecclesia; » et cap. XLIX: « Memoria Josie in compositionem odoris facta opus pigmentarii; in omni ore, quasi mel indulcabitur ejus memoria, et ut musica in convivio vini; » et Psaltes, *Psal.* CXI, 7: « In memoria æterna erit justus. »

ET APUD HOMINES, — tum probos castosque, tum improbos et incestos, qui virgines et castam vitam suspiciunt et admirantur, ut angelicam et divinam, quæ ipsorum omnisque naturæ vires superet et transcendat, ut docent S. Ambrosius, lib. II *De Virg.*, et S. Basilius, *De Virg.* Symbolice noster Alvarez de Paz, lib. IV *De Dignit. perfect.* parte III, cap. XXXVI, totum hanc locum de justis et sanctis sic exponit: Casta generatio, inquit, non est alia quam multitudo justorum, quæ mente pulchra est, quia gratiæ decore nitet; et corpore casta, quia honestatis nitore emicat; et luce sapientiæ clara, quoniam rerum celestium cognitione respiciendæ: cujus memoria, nec apud Deum, nec apud homines perit; non apud Deum, quia sanctos semper secum habet, et nunquam a proposito eis clarificandi discedit; non apud homines, quia hic celestem eorum memoriam non deserunt, quos sibi semper patronos apud Deum et mediatores agnoscunt, adeo ut, quia non potest Ecclesia omnium sanctorum festa sigillatim celebrare (sunt enim illi innumerabiles), neque potest omnes perfectos et justos ex nomine cognoscere, aut eorum specialem memoriam habere, dies festos celeberrimos quotannis instituerit, in quibus (jubente Deo) sanctorum omnium choros honoraret, et eos ad memoriam fidelium adduceret. Omnes etiam illos frequenter invocant, dum in supplicationibus publicis canit: « Omnes sancti et sanctæ Dei, intercedite pro nobis. »

2. CUM PRÆSENS EST, IMITANTUR ILLAM: ET DESIDERANT EAM, CUM SE EDUXERIT. — S. Cyprianus legit, cum se adduxerit, cum scilicet per martyrium aut mortem easorum vel virginum, castitas vel virginitas cum eis se in cælum subduxerit: græca est, desiderant recedentem, ideoque absente: sensus est, q. d. Castitas adeo speciosa est, ut, cum se præsentem in castis exhibet, multos trahat ad sui amorem et imitationem; cum vero absens est, sui acutè desiderium: præsentia bona enim sepe fastidimus, absentia desideramus et studiosè requirimus, juxta illud Horatii, III *Cor.* Ode 24:

Virtutem incolumem odimus,
Substant ex oculis querimus inivit;

et illud: « Minuit præsentia famam. » Verum viris probis castitas cum adest, mirabilis et imitabilis est; cum vero abest, desiderabilis. Exem-

plum est in S. Augustino qui concubinae astriculis, ab ea se expulsi per exempla sanctarum virginum. Audi eum, lib. VIII *Confess.* XI: « Aperiebatur, inquit, ab ea parte, qua intenderam, et quo transire trepidabam, casta dignitas continentie, serena et non dissoluta hilaris, honeste blandiens, ut venirem, neque dubitarem, et extendens, ad me suscipiendum et amplectendum, piæ manus, plenas gregibus bonarum exemplorum. Ibi tot pueri et puellæ; ibi juvenis multa, et omnis ætas, et graves viduæ, et virgines anus, et in omnibus ipsa continentia nequaquam sterilis, sed fecunda mater filiorum gaudiorum de marito te, Domine. Et iridebat me irrisione exhortatoria, quasi diceret: Tu non poteris, quod isti et iste? an vero isti et iste in semetipsis possunt, ac non in Domino Deo suo? Dominus Deus eorum me dedit eis. Quid in te stas, et non stas? Projice te in eum, noli metuere, non se subtrahat ut cadas. Projice te, securus excipiet te, et salvabit te. Et erubescam nimis. » Quocirca S. Basilius, hom. *De S. Gordio martyre*, ait: « Cum in sanctis voluminibus Mosis vitam, morum lenitatem, nostræ naturæ magnopere optatam audimus, statim æmulamur. Joseph dum audimus, aut legitimus vitam illius, assequi castitatem magnopere cupimus. Si vero Samsonis narratur historia, ad illius imitandum fortitudinem accendimur. »

ET IN PERPETUUM CORONATA TRIUMPHAT INCOINQUATORUM CERTAMINUM PREMIIUM VINCENTIS. — Græce est, ἀπέναντον ἄθλων ἀγώνια, *νίκη*, id est *inmarcescibilem vel incorruptibilem certaminum, vel præmium* (ἄθλων enim, si ab ἄθλος masculino derives, idem est quod *certaminum*; sin a neutro ἄθλος, idem est quod *præmium*, quæ certamina merentur *agonem vincens*, q. d. Castitas, ac præsertim virginitas, quia durum agonem certaminum et tentationum libidinis, quibus ingentia et inmarcescibilia a Deo præmia proposita sunt, generose vincit, hinc corona gloriæ, et laurea sive aureola virginitatis coronata in cælis triumphat. Hinc S. Cyprianus legit, *incoinquatorum certaminum præmium vincens*; ubi nota, *incoinquata certamina accipi possunt impolluta*, quæ scilicet cum tentationibus libidinis, multorum corpora et mentes pollutibus, ita ut vix quis eas evadat, illibatus et impollutus, a castis ita suscipiunt et superantur, ut ipsi prorsus maneat ab his intecti et coinquanti. Sin veritas, *incoinquatorum præmium*, per ea intellige, *inmarcescibilem gloria coronam* castis a Deo propositam, quæ nunquam marcescit, polioitur vel maculatur. Addit Petrus Faber, lib. II *Agonist.* cap. XII, et lib. III, cap. IV, *incontaminatos dici agones sanctarum virginum*, qui deo dicantur, ut distinguat eos a contaminatis agonibus, qui in honorem deorum, et est demum a genilibus celebrantur.

Roster pro ἀγώνια, id est *præmium, veritit, præ-*

miu metonymice, quia in agone agnothesi vincens certamen, sive prælium, breviter loco proponit præmiu, q. d. Castus et virgo in tam periculoso tentationum carnis agone prælium vincens, præmium reportat, scilicet coronam gloriæ, cum qua in æternum triumphat. Posset quoque per hypallagen sic exponi: « Incoinquatorum certaminum » vel « præliorum præmium vincens, » id est incoinquatorum præmiorum certamen vel prælium vincens: sic *Psal.* XVIII, 6, dicitur: « In sola posuit tabernaculum suum, » pro, *in tabernaculo suo posuit solem*; et *Psal.* XXXII, 7: « Ponens in thesauris abyssos, » pro, *ponens in abyssis thesauros*. Sic alibi dicitur: « Misit civitatem in ignem, » pro, *misit ignem in civitatem*; et: « Calcementa habebitis in pedibus, » pro, *habebitis pedes in calcementis, sive calcamentis*, Exod. XII. Quomodocumque veritas et exponis, eodem semper redibit sensus. De corona sive aureola virginitatis vide D. Thomam, et S. Bonaventuram, ceterosque scholasticos in IV, dist. 33.

Audi virginum, ideoque martyrum, gloriosas coronas et triumphos celebrantem S. Ambrosium, lib. III, epist. 25 ad *Eccles. Verell.* sub finem: « Apud nos, inquit, et puellæ de mortis appetentia sublimes, usque ad cælum erexere virtutum gradus. Quid Theclam, quid Agnetem, quid Pelagiam loquar, quæ tanquam nobilia vitulina pululantes, ad mortem, quasi ad immortalitatem festinaverunt? Inter leones virgo exultavit, et rudentes bestias expectavit intrepida. Et, ut nostra cum Indorum gymnosophistis conferamus, quod ille verbis gloriosus est, S. Laurentius factis probavit, ut vivus exureretur, et flammis superstes diceret: Versa, manduca. Haud degener Abagamidarum et Machabeorum concertatus puerorum, quorum alii super flammam canebant, alii cum exurerentur, non rogabant ut parceretur, sed invehantur ut amplius persecutor inflammaretur. Liber igitur sapiens. » Subjicit deinde rarum S. Pelagiæ fortitudinem: « Quid autem sublimius S. Pelagiæ, quæ vallata persecutoribus, priusquam tamen in eorum conspectum veniret, aiebat: Volens morior, nemo me continget manu, nemo oculo protervo violabit virginem! Mecum foram pudorem, mecum incolumem verecundiam; nullum prædones lacrum suæ capient insolentia: Pelagiæ Christum sequitur, libertatem nemo auferet, nemo captivum videbit liberam fidem, insignemque pudicitiam et prospiam prudentiam. Quod servum est, hic manebit, nullus in usus debitum. » Dixit et facti: nam antequam a satellitibus comprehenderetur, ex alto se precipians, virgo et *martyr* volavit in cælum, uti refert idem S. Ambrosius, lib. III *De Virg.*, S. Chrysostomus et alii.

Audi et triumphos S. Victorie virginis et martyris: hanc enim hisce verbis ad virginitatem servandam impulsi S. Anatolia: « O Victoria, quæ diabolum, et esto vera victoria! Ego die quæ-

crescit, vel certe indolem et bonitatem oleæ non capit, nec imbibit; unde Theophrastus, lib. I *De Caus. plant.* cap. VII, urbanas arbores ait inserendas esse per inoculationem sylvestribus, non vero sylvestres urbanis, puta oleam inserendam esse oleastro, non vero oleastrum oleæ: « Quamobrem, inquit, satis oleastris inserere postmodum, vel inoculare præcipiunt: coeunt enim et apprehendunt validius, et radix plus attrahens nutrimenti probe fructificare arborem facit: nam si e contrario sylvestre in urbano severis, tametsi differentia quædam erit, tamen bonæ frugis arbor nunquam profecto redditur. »

Secundo, per spuria vitulamina, id est spurias plantas et surculos, accipi possunt rami multiplices et densi, quos arbor, vel vitis humore luxurians ad radices suas progignit, sed deinde deficiente humore et succo alere nequit; unde eosdem sua umbra enecat. Audi Plinium, lib. XVII, cap. x: « Natura et plantaria demonstravit, multarum radicibus pullulante sobole densa, et pariente matre, quas enecat: ejus quippe umbra turba indigesta premitur, ut in lauris, punicis, planatis, cerasis, prunis. Paucorum in hoc genere rami parcent soboli, ut ulmorum palmarumque; huius vero tales pulli proveniunt, nisi quarum radices amore solis atque imbris, in summa tallure spatiantur. Omnia ea non statim moris est in sua locari, sed prius nutricia dari, atque in seminariis adolescere, iterumque migrare. Qui transitus mirum in modum mitigat etiam sylvestres: sive arborum quoque, ut hominum natura novitatis et peregrinationis avida est; sive discendentes virus relinquunt, mansuetantque tractatu (seu fere), dum radici avellitur planta. » Pullos Plinius vocat ramos teneros, qui molles sunt et delicati, instar pullorum et puellorum: simili modo luxuriosi et adulteri magnam spuriorum sobolem progenerant, sed ob exhaustas libidine vires debilem et infirmam, quam deinde egre et neglectim alunt; unde omnis illa facile deficit et emoritur, vixque sobolem longævam post se relinquit.

Tertio, planta a nativa sua bonitate et indole degenerant, fiuntque spurie, si in alium locum priori dissimilem, vel minus sibi commodum transferantur et transplantentur, tuncque facile exarescunt: audi Columellam, lib. III, cap. v: « Deposite stirpes valido solo, quamvis celeriter comprehendant atque prosiliant, tamen cum sint viviradices factæ antequam transferantur, retorsescunt, nec adolescere queunt; » et clarus cap. ix: « Tantum retulerit, ut in transferendis seminibus similem statum cœli locique, et ipsius vitis habitum observemus: quoniam plerumque degenerant surculus, si aut situs agri aut aeris qualitas repugnet, aut etiam si ex arbore in jugum deferatur. Itaque de frigidis in frigida, de calidis in similia, de vineis in vineas transferemus. »

Quarto, spurie plantæ sunt, quæ a verbibus

erosæ aut carie exesæ, aut *aurogæ* alove vitio peresisse, vigorem suum perdidere, ideoque marcescunt et labescunt. Tales rami sunt stolidi stolones, qualis est talea, sive clavola ex olea, malleolus e vite, qui proinde plantari nascitur, ut radices agat et pullulet.

Quinto et optime, spurie plantæ et rami sunt, qui aliter speciei ramis semine injecto inæscuntur, qui quia in iis altas radices agere nequeunt, hinc crescere non possunt, sed cito exarescunt: sic Theophrastus, lib. *De Causis plantarum*, cap. XXXII, narrat visam esse terebinthum nasci in olea, et polydium in arboribus, et laurum in platano et quercu, causamque subdit: « Cum enim, inquit, in partem arboris putredine pene in terram conversam, semen decidit, pullulat vivitque, alimentum capiens ex subjecta arbore; » sed quia id modicum est, hinc modice pariter vivit, et crescit.

Rursum sunt quedam plantæ, quæ natura sua non nisi ramis aliene arboris inæscuntur, quas si ab iis avellat et plantet, ut fiant viviradices, arescunt et moriuntur. Talis est viscus, qui est frutex, ex quo fit viscus, sive glutin: hic enim frutex arborum nonnullarum ramis adherens, per hiemem virens, bacas autumnno ferens, quibus vescuntur turdi, merula, palumbes. Nascitur in quercu, pomis, piris, liliis, bêtulis, salicibus, mespillis, cotoneis et aliis arboribus. Si in terra seratur, non prodit: solius arboris comes est, nec nascitur nisi semine per avis alicujus alvum reddito. Fertur, inquit Athenæus, lib. IX, si avis visci semen comederit, super quacumque arbore ventrem exoneraverit, viscum nasci. Unde Virgilius, VI *Æneid.*:

Quale solet sylvis humali frigore viscum
Fronde virere, nova, quod non sua seminat arbor,
Et croceo facta teretes circumdare ramos.

Idem docet Theophrastus, lib. I *De Causis plantarum*, cap. XXIII et XXIV: « Hyphear, inquit, et stelis in abiete pinoque nascuntur, viscum in quercu, terebintho, » etc.; et cap. XXV, docet quasdam plantas indigere aliis, quibus incombant, ac proinde iis nasci, quales sunt smilax serpyllum, hedera, que proinde si separantur, per se consistere nequeunt, sed exarescunt. Et Plinius, lib. XVI, cap. XLV: « Quædam, inquit, in terra gigni non possunt, et in arboribus nascuntur: namque cum suam sedem non habeant, in aliena vivunt, sicut viscum. » Tales proprie sunt adulteri, qui ex aliena uxore adulterinos filios progignunt, quasi spuria vitulamina, que proinde in arietate non agunt. Subdit Plinius: « Est et in Syria herba, que vocatur *cadytas*, in tantum arboribus, sed ipsis etiam spinis circumvolvens sese: item circa Tempe Thessalica, que *polydion* vocatur, et que *dolichos*? ac *serpyllum*? oleastro quoque deputato (amputato, resecto) quod

gignitur vocant *phamos*; quod vero in spina fulonia, *hypophoston*, calyculis inanibus, foliis parvis, radice alba, cujus succus ad defractiones in comitali morbo utilissimus habetur. Visci tria genera: namque in abiete, ac larice stelin dicit Eubea nassi, hyphear Arcadia; viscum autem in quercu, robore, ilice, pruno silvestri, terebintho, nec aliis arboribus nasci, plerique. Copiosissimum in quercu, quod dryos hyphear vocant. In omni arbore, quercu et ilice excepta, differentiam facit odor virusque; et folium non jucundi odoris in utroque, visco amarum et lentum. » Atque hi sunt fructus amari, quos hic subdit Sapiens, dicens: « Et fructus illorum inutiles, et acerbi ad manducandum. »

Concludit Plinius de visco: « Omnino autem satum nullo modo nascitur, nec nisi per alvum avium redditum, maxime palumbis et turdi. Hec est natura, ut nisi maturatum in ventre avium non proveniat. » Sicut ergo fungi et viscus inæscuntur alienæ arbori, nec ab ea se avelli sinunt; sed si eos avellat et plantet, radices non agunt, quin imo emoriantur et exarescunt, fructus vero eorum sunt insipidi et amari: sic prorsus impiorum et adulterorum impia et adulterina proles non proveniat in adulterio, quasi in alieno solo nascitur; hinc per se vitalis non est, nec per se consistere, aut stirpem propagare, et familiam propriam fundere prævalet, sed exarescit et deperit; fructus quoque eorum amaros et acerbos est, uti mox ostendamus.

Exemplo sit Augustus Cæsar, qui, libidinibus et stupris vacans, proles non nisi similes sibi, nempe duas Julias, filiam scilicet, et ex ea nepotem, utramque luxuriosam ad summum probrum relinquit, in eisque ejus soboles extinctæ est. Idem contingit Julio Cæsari, C. Caligule, Neroni, cæterisque imperatoribus adulteris et luxuriae deditis, qui nullam prolem tanti imperii heredem reliquere. Lege Suetonium, aliosque, qui vias Cæsarium scripserunt.

S. Augustinus unum ex concubina filium suscepit, nomine Adeodatum; sed et hunc puerum mors abstulit, ita providente Deo, ne tanto Ecclesie doctori futuro infamiam, vel remoram aliquam crearet, de quo ipse ita scribit lib. IX *Confess.*, cap. VI: « Munera tua tibi confiteor, Domine Deus meus, creator omnium, et multum potens reformare nostra delicta: nam et ego in illo puero præter delictum nihil habebam, etc.; cito de terra abstulisti vitam ejus, et securior eum recorder, non timens quidquam pueritæ, nec adolescentiæ, nec omnino homini. » Sic Deus occidit parvulum natum Davidi ex adulterio cum Bethsabee: causam querit Theodoretus in lib. II *Begum*, Quest. XXVI, ac respondet: « Vixit erat uterque argumentum sceleris paterni; pii ergo regis qui erat etiam Propheta, curam gerens Deus, non sivit eum vivere. »

4. ET SI IN RANIS IN TEMPORE (id est ad tempus,

græce enim est *ἐπὶ κατὰ*) GERMINAVERINT, INFIRMITER POSITA (græce *βέβαια*, id est *ascensitæ*, successentia) A VENTO COMMOMBEVNERUNT, ET A NUBIETATE VENTORUM ERADICABUNTUR. — q. d. Esto spuria plantæ, id est spurii et adulterini filii, ad modicum tempus succrescant et prosperentur, tamen mox vento quopiam adversaliter concientur et convellentur, eoque crescente eradicabuntur, præsertim dum vident cogitantque se ab infami parentum luxuria progenitis, ab iisdem negligi, et ab aliis contemni; quo fit, ut et ipsi vicissim parentes parvipendant, nec ab iis corrigi se sinant, sed libera, æque ac ipsi, suæ concupiscentiæ et luxuriæ indulgeant, itaque vitam sibi abbrevient, opesque, famam, vitam et animam perdant, idque justa Dei vindicta, qui impios cum suo semine et propagine funditus exstirpat, sæpe in hac vita, et semper in futura, iuxta illud, *Isai.* LXIV, 6: « Cecidimus quasi folium inversi, et iniquitates nostræ quasi ventus abstulerunt nos. »

Sapientem de more secutus Siraçides de adulterinis filiis, ita ex Deo ominatur: « Non tradent filii ejus radices, et rami ejus non dabunt fructum: derelinquet in maledictum memoriam ejus, et dedecus illius non delebitur, » etc., *Eccii* cap. XXII, 35: vide ibi dicta.

5. CONFRINGENTUR ENIM RAMI INCONSUMMATI, ET FRUCTUS ILLORUM INUTILES ET ACERBI (græce *ἀσπερ*, id est fructus intempestivus, immaturus, crudus, necdum calore solis percoctus, ideoque acerbus) AD MANDUCANDUM, ET AD NIHILUM APTI. — Idem dicit, aliisque et aliis verbis exaggerat: a capite enim præcedenti, vers. 16, hucusque iterando urget et inoleat adulterinorum filiorum villitatem, infamiam, sterilitatem et vite breviteratem; unde eos vocat *ramos inconsummatos*, id est, qui non perveniunt ad perfectionem et consummationem, et fructus illorum *acerbos*, id est proles eorum pravas et malignas: imitantur enim suos parentes, que proinde ante maturitatem, quasi fructus crudi deerpuntur et avelluntur. Rursum *fructus*, id est opera, consilia et machinationes eorum aliis sunt acerba, id est noxia et exitialia. *Et confringentur* significat eos mori violenta morte, utpote immatura, et subinde per viam illatam. Huc facit illud, *Job.* XXII, 16, de impiis: « Qui sublati sunt ante tempus suum, et fluvius subvertit fundamentum eorum. » Ad hanc Sapientis gnomen alludens S. Paulinus, epist. 33 ad *Desiderium*, ita pie precatur: « Deinde ego ad vigilantiam sollicitudinis excitatus, omni hora paratus assistam et Domino absente sim trepidus, ut adveniente securus sim; omni tempore, omni die me ferilem sibi Christus inveniat, id est, ut nunquam unicuique operi voluntatis illius immaturus appaream; sed si forte in tempore iracundie desideraverit a me pacem suam, non sit mens mea per iracundiæ acerbitatem cruda concordie, nec expectem ut soli occidat super iram meam,

ne occidat vita mea, si ante clauserit vesper diem, quam exstiterit pax foreorem. » Causamque subdit : « Et hoc est, quod voluit intelligi per Evangelistam nobis indicando, non suo tempore fructum ab arbore se pelisse, ut omni tempore homo se fructum Deo debere cognoscat : quia bonus Dominus, qui hominem mortalem immortalitati preparat, jam et in hoc seculo vult cum speciem perpetuitatis induere, ut fructum non accipiat de tempore, sed omni tempore situctus illi, cum quo val in quo mansurus est sine tempore. »

6. EXACTUS ENIM SOMNUS (perperam multi pro somnis legunt omnes, grece enim est *συνα*, id est *somnus*) FILII QUI NASCUNTUR, TESTES SUNT NEQUITIE ADVERSUS PARENTES IN INTERROGATIONE SUA. — *q. d.* Filii nati ex iniquo concubitu (qui fieri solet noctu, tempore somni : sic cap. vii, vers. 2, ait auctor se conceptum *delectatione somni convenienti*, ubi plura hac de re : est honesta periphrasis rei turpis, per *somnum* enim recte notat concubitum) testes et indices sunt nequitie, puta luxurie et adulterii parentum, de hisque facile, sed reipsa illos accusant in *interrogatione sua*, id est in inquisitione seu examine, *q. d.* Si quis inquirat, examinet, aut interroget filios spurios : Quis tuus est pater, quæ mater? intelligit eos fuisse fornicarios, vel adulteros, ideoque sceleratos et infames. Filii ergo spurii testes sunt nequitie, id est luxurie et illiciti concubitus parentum : quare parentes, qui sua fama consultum volunt, filios spurios celant, et a se ablegant, ac secreto educari curant, qui enim in his gloriantur, de sua turpitudine et infamia gloriantur. Rursus spurii sunt testes nequitie parentum, quia sæpe per semen vitiatum parentum, luxuriam, levitatem, iracundiam, aliaque vitia contrahunt, eaque palam ostendunt : fructus enim mali sunt indices arboris male. Hinc videmus non raro spurios esse salaces, versutos, fallaces et vitiosos; quæ de causa, æque ac ob infames natales ardentur sacerdotio et saceris. Adulterina ergo proles est infauata, et laborat infamia, quæ nunquam eluitur : quare de adulterio recte dixit Job, cap. xxxi, vers. 12 : « Ignis est usque ad perditionem devorans, et omnia eradicans genimina. » Legitimi ergo filii probiores sunt spurii, quia illi virtutem, hi vitium parentum participant : hanc causam dat Aristoteles, III *Polit.* cap. vi. Idem apud Stobæum, serm. 88 : « Causas, ait, jam diximus, quoniam videlicet nobilitas virtus est generis; virtus autem res laudabilis studiose digna est. Item genus in quo multi studiosi bonique fuerunt, laudem studiumque meretur; fit autem tale genus cum principium ejus laudabile fuerit : principium enim hanc facultatem habet, ut multa efficiat quale ipsum est. Hoc opus, hæc vis est principii, ut plurima sibi reddat similia. Cum igitur unus talis in aliquo genere fuerit, adeoque bonus,

ut virtus ab ipso in multas etates transfundatur, hoc certe genus omni laude studioque dignissimum erit : sic enim permixti fiunt studiosi homines, si genus humanum sit, nam in equis etiam et canibus, aliisque animalibus eadem ratio est. » Plura hac de re dixi *Proverb.* xxx, 16.

7. JUSTUS AUTEM, SI MORTE PRÆOCCUPATUS FUERIT, IN REFRIGIO ERIT. — Occurrit facile objectioni, dixit enim impius et adulteros, eorumque filios, quasi acerbos fructus prematura morte abripit. Obijciat quis etiam justos, eorumque filios, subinde premature mori : occurrit, et respondet mortem eorum, licet respectu nature et ætatis prematura videatur, ipsis tamen esse maturam, tum quia transfert eos ad quietem et gloriam æternam, tum quia ab ipsis prævisa est, imo expectata et optata : quare mors eos paratos invenit et expectantes eam, quasi transitum ad meliorem vitam (in refrigerio), græce, *in requie* « erit : » in purgatorio enim etiam esse requies, ait Dionysius, propter certitudinem de salute, suffragia vivorum, et consolationem angelorum. Mors ergo justo est requies, somnus, cessatio a labore et dolore, recreatio, ideoque non immatura, sed ipsa maturitas; unde ex Græco verti potest, *justus si prævertit vel præoccupavit finire* (scilicet vitam vitæque labores; vel) *justus si æssopatur quod contendit* (si voti compos fiat, si perveniat quo cupit, scilicet ut finiat vitæ labores), *in requie erit.*

Justus ergo hoc sensu non præoccupatur morte, quia ipse mente præconcepit, antevertit et præoccupat mortem : dum enim mane surgit, præmeditatum habet illud Antonii : « Cogita hunc diem tibi fore ultimum. » sic ergo age, sic vive, quasi opera et merita cum vita finiturus hodie; et illud S. Hieronymi : « Sic vive, tanquam quotidie moriturus, sic stude, tanquam semper victurus. » Quare justus et sapiens bona quæ destinant, non differt in crastinum, sed eodem die, si potest, exsequitur; si non potest, bonam voluntatem, et exsequendi, cum licebit, propositum Deo offert : memor enim est illius dicit, *Eccle. ix, 10* : « Quodcumque feceris potest manus tua, instanter operare : quia nec opus, nec ratio, nec sapientia, nec scientia erunt apud inferos, quo tu properas. » Faciebat id noster P. Joannes Maldonatus, suo ævo Francia oraculum, qui quotidie quater faciebat examen mortis : examinabat enim conscientiam, num quid in ea esset, quod illi angorem aut molestiam creare posset in hora mortis, et si quid tale inveniebat, illico amovebat : quare componebat se suasque rationes quotidie, quasi eo die moriturus : nam, ut ait Climachus, *gradu 6* : « Non est præsentem diem pia pertransire, nisi hunc esse ultimum totius vitæ nostræ existimemus. »

Transit ab hypothesi ad thesiam, a specie ad genus, puta a casto ad justum; qui enim castus est, facile est et justus; qui vero incestus, injustus : ratio est, *prima*, quod inter cæteris justitie christi-

ana partes et virtutes castitas sit difficillima; unde ipsa ut se tueatur et conservet, cæterarum virtutum presidio indiget : quare qui eam habet, cæteras quoque habere oportet; qui vero illas non habet ac proinde injustus est, difficile, imo impossibile est, ut diu castitatem conservet. *Secunda*, quia sapientia (de qua toto hoc libro agit Sapiens), hoc est prudentia et virtus, individua comes est castitas, sicut insipientia comes est libido. *Tertia*, quia omnis probus castus est, omnis improbus adulter coram Deo : violat enim, per inobedientiam et peccatum, fidem Deo in circumcisione vel baptismo datam, aut dari debitam, juxta illud, II *Corinth.* xi, 2 : « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo : » quocirca Salomon in Proverbiis, maxime cap. iv, v, vi et vii, operose filium sive discipulum, quem ad sapientiam instruit, dehortatur a libidine, ut pote summo sapientie impedimento.

Audi nunc S. Bernardum, epist. 409 *ad Romanum* : « Justus quippe mortem elsi non cavet, tamen non pavet. Denique si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. Moritur quidem et justus, sed secure, quippe cujus mors, ut presentis est exitus vite, ita introitus melioris. Bona mors necesse est præcurat, ut sequatur illa secura. In hac vita quamdiu durat, compara tibi illam que semper durat. Dum visis in carne, more mundo, ut post mortem carnis Deo vivere incipias. Quid enim si conciderit mors saccum corporis tui, dum te subinde circumdet lætitia? O quam beati mortui, qui in Domino moriuntur, audientes a Spiritu, *Apoc.* xiv, 13, ut requiescant jam a laboribus suis. Non solum autem, sed et succedit jucunditas de novitate, ac de æternitate securitatem. Bona proinde mors justis propter requiem, melior propter novitatem, optima propter securitatem. E contra nunc peccatorum pessima, *Psalm.* xxxiii, 22; et audi unde pessima. Mala siquidem est in mundi amissione, peior in carnis separatione, pessima in vermis ignisque duplici contritione. Eia ergo festina, exi, recede : moriatur anima tua morte justorum, quo fiant et novissima tua horum similia. O quam pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus *Psalm.* cxv, 16. Fuge, quæso, in via peccatorum ne steteris. Quomodo vivere potes, ubi mori non audes? » Audi et S. Augustinum (vel quisquis est auctor) lib. *De Vita Christiana*, ap. v, tom. ix : « Sed dicit aliquid : Quid est, quod videmus bonos etiam peiores cum malis? Illi non preunt, sed evadunt, quasi de maiorum consortio et persecutionibus liberantur, et ad requiem transferuntur. Illi et plane moriuntur et pereunt, quos de hoc mundo recedentes majoris adhuc judicii supplicium expectat et pena : vocantur enim ante tempus boni, ne diutius vexentur a noxitis; mali vero vel impii tolluntur, ne bonos diutius persequantur. Justo de pressuris, tribulationibus et angus-

tis vocatur ad requiem; iniqui vero de luxuriis, opibus et deliciis rapiuntur ad penam. Illi vero vadunt, ut judicentur; isti, ut judicentur. Illi, ut vindicentur; isti, ut in eos vindicta celebretur, ut scriptum est *Sapient.* iv, 7 : *Justus autem si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit*; et iterum, vers. 8 : *Vivens inter peccatores translatus est; et iterum, vers. 14 : Placita enim erat Deo anima ejus, et ideo properavit de medio iniquitatis eripere eum*; et iterum : *Cum impii esset ad mortem, illi autem sunt in pace.* »

Vis exempla? accipe. Robertus Holcot hoc loco narrat quemdam bene doctum probumque inter libros repertum esse mortuum, cumque adventantes hoc casu percussu curiosus in eum introirent, viderunt ejus digitum intentum in hanc sententiam : « Justus si morte præoccupatus fuerit, in refrigerio erit. » B. Jordanus, proximus a S. Dominico Ordinis Prædicatorum generalis, cum navigans Hierosolymam, tempestate navi fracta, fluctibus haustus suffocatusque foret, anno Domini 1236, multique mirentur et dolerent tam subitum tristemque tanti viri casum, apparuit ipse magna luce æque ac crucis insignitus, dixitque : « Exivi ex hoc sæculo ad gloriam beatorum, et inter apostolorum choros et prophetarum evocatus sum; » et rursum : « Hoc firmiter teneas, nec dubites, quia salvus eris omnis, qui usque in B. nunc Domino nostro Jesu Christo servierit, quocumque morte obierit. Ita habet Leander in *ejus Vita*, quæ exstat apud Sevram, tom. II, die 13 februarii. Simeon Stylites (non ille celebris de quo Theodoretus et alii, sed alius, de quo Joannes Moschus in *Proto Spirit.* cap. lvi) fulgure percussus interit, cujus animam Julianus Stylita vidit cum tripudio et exultatione ascendere in celum. Sic S. Fulgentius, *epist.* ii, cap. iv, hæc sententia : *Justus si morte, etc.*, consolatur Gallam de morte mariti in ætate florenti, additque : « His nempe verbis S. Scriptura nos docet, in hoc sæculo christianis fidelibus non vitam longam prodesse, sed bonam, et ad cognoscendum quantum possibile est cujuslibet defuncti meritum, non quantum vixerit, sed qualiter quisque vixerit, intendendum : sicut enim vita mala quanto magis fuerit temporaliter prolongata, tanto magis delinquentibus multiplicat penam, sic vita bona, quamvis hinc brevi tempore terminata, magnam sempiternamque conquirit bene viventibus gloriam. »

Adde justos subinde cita et violenta morte abripi, ut per eam seu purgatorium, expiantur fieri, nulla levita eorum delicta. Sic Nadab et Abin repentino incendio delagaverunt, ut eorum leviores defectus hoc igne consumerentur, *Levit.* x. Item de Anania et Sapphira a S. Petro subitanea morte percussis, *Act.* v, multi pie opinantur. Exemplum memorabile est, quod narrat Anastasius Nicensis, *Quest.* xvii in *S. Script.* Contigit, inquit, ut anchorete cujusdam discipulus ingrediens

in urbem; ~~videret principem~~ ejus jam mortuum offerri ad sepulcrum cum magna pompa, utque gentis et suffulcrum. Cum autem redisset in desertum, invenit suum præceptorem ab hyena devoratum. Cepit itaque angri animo, et propemodum judicio cum Deo contendere, et dicere: Ubi est, o Domine, justum tuum judicium? quomodo sceleratus iste princeps, qui te sepe ad iram provocavit, mortuus est adeo gloriose? hic autem sanctus, qui tibi multum servivit, a fera captus mortuum obijt? Cum his ergo et hujusmodi verbis ipse cum Deo disceptaret, adstitit ei angelus Domini et dixit: « Ille princeps cum esset omnino sceleratus, habuit unum opus bonum, et per honorem illum quem assecutus est dum cfferretur, accepit mercedem hujus unius boni, et illic abiit absolute ac perfecte condemnatus; tunc autem præceptor cum omnia fecisset quæ Deo erant grata, habebat ipse quoque ut homo parvum aliquod delictum, et per hanc mortem hoc amisit, et abiit illic plene purgatus (græce *καθάρω*), id est *prectiosa*, digna, honorata, reverenda, veneranda: S. Hieronymus in *Zachar.* cap. IV vertit, *honorabilis* est non diuturna (græce *καταστατος*, id est *longæva*: S. Hieronymus, *multa temporis*, [NEQUE ANNORUM NUMERO COMPUTATA: CANI AUTEM SUNT SENSUS HOMINIS, ET ETAS SENECTUTIS VITA IMMACULATA. — Vatablus, *neque enim honorifica senectus est ea, quæ longo tempore constat, aut quam annorum numero metiatis, sed canes hominibus sapientia conciliat, et etas senectutis sine labe vita est; Syrus, canities et intelligentia hominis; status autem senectutis, habitaculum quietum*: Arabicus, *veneratio senectutis non est in multitudine annorum, quia canities sapientia hominis, et etas senectutis semen in tuo non est macula*.)

Est hoc altorum discrimen justis ab impio, quod justus, etiamsi in ætate juvenili morte præoccupetur, tamen jam prudentia et virtute sit senex: quia senectus non annis, sed virtutibus et meritis æstimatur; impius vero, etiamsi sit ætate senex, tamen ob insipientiam et vitia puerilia vere sit puer, et inter pueros computandus, juxta illud, *Isai.* LXV, 20: « Puer centum annorum morietur, et peccator centum annorum maledictus erit. » Ratio a priori est, quod senectus venerabilis sit duas ob causas: prior est, ob multi temporis experientiam indeque comparatam prudentiam; posterior, ob humorum indeque morum compositionem: in senibus enim fervor sanguinis et calor deficit, ejusque loco succedit frigus, per quod restringitur æstus libidinis, ire, cæteraque passionum: quare si cui seni hæc duo desint, scilicet prudentia et mores compositi, hinc nil habet e senio quod prælo, æstimatione et veneratione sit dignum; si cui vero juveni hæc duo adsint, is habet omne id quod in senio est præciosum æstimandum et honorandum; unde *senectus*: « Cani autem sunt sensus hominis, » *q. d.*

Canis capilli, puta canities hominis æstimatur et censetur esse non coma cana, sed ipse sensus et prudentia: nam græce est, *κατά δι τρι ἑπίων: ἀπόχρησι*, id est *canities autem est prudentia hominibus*. Et ita legit S. Epiphanius, *heres.* 67. S. Hieronymus in *Zachar.* cap. VIII vertit, *canis (capilli) autem sunt hominum prudentia*; idem in *Isai.* cap. XXIV legit, *cani hominis sapientia quis; alii, sensata mens hominibus est canities*, id est *facit eos venerabiles, perinde ac si senes et cani essent*. Hoc est quod ait Salomon, *Prov.* LXVI, 31: « Corona dignitatis senectus, quæ in viis justitiae reperietur; » et Siracides, *Ecl.* XXV, 8: « Corona senum multa peritia, et gloria illorum timor Dei: » vide utrobique dicta.

Porro physice aliquos pueros canescere, imo canos nasci, tradunt historici; unde Cassiodorus Senecam putat dici a *senis canis*, quod cui primum cognomen hoc impositum fuit, canis sit natus, quod et de Numa Pompilio traditur. Tyrrenum autem, a quo Tyrrenia, ab ineunte pueritia incanuisse, Strabo et alii fabulosum putant: ego facile crederem esse verum, etenim patri meo minus noctis lucubrations, adolescenti adhuc illisipsum contigisse scio, ait noster Delrio in *Herul.* *Parent.* Senecæ, sub initium notis primi. Idem disertè tradit S. Isidorus et Antonius Marcellus, ac Lipsius in *Vita Senecæ*, cap. I, qui omnes dicunt Senecam idem esse, quod *senem* vel *senecionem*.

Hæc sententia est axioma, ab omnibus fidelibus æque ac ethnicis receptum et probatum. Audi fideles. S. Ambrosius, *epist.* 42 *ad Valent. Imper.*: « Krubescat, ait, senectus, quæ emendare se non potest: non annorum canities laudanda est, sed morum; » idem lib. I *Hexæm.* cap. VII: « Laudanda est senectus in bonis moribus dulcior, in consiliis utilior, ad constantiam subeunda mortis peritior, ad reprimendas libidines firmitior; » lib. III, *epist.* 21 *ad Anysium*: « Vere, ait, senectus ista venerabilis, quæ non canis, sed meritis albescit: ea enim est reverenda canities animæ, in canis cogitationibus et operationibus effulgens. Quæ est enim vera vita senectutis, nisi vita immaculata, quæ non liebus aut mensibus, sed sæculis propagatur, cujus sine fine est diuturnitas, sine debilitate longævitas? quo enim diuturnior, eo fortior; et quo diutius eam vitam vixerit, eo fortius in virum perfectum crescit; » idem, *serm.* 53 in *Domini Resurrect.*: « Etas, inquit, quædam sunt meritum; nam et senectus morum invenitur in pueris, et innocentia infantium reperitur in senibus. Denique quod in junioribus senectus quædam sit honestas, dicit Propheta: *Senectus enim venerabilis, non diuturna, neque annorum numero computatur; canities enim est sapientia in hominibus.* » Idem, lib. X in *Luc.* cap. XXIV sub finem: « Bona senectus, inquit, non vite longevitate imbecilla ad usum, sed maturitate virtutis ad martyrium

preparata, quæ lasciviam corporalium reprimat voluptatum, nec indulget cupiditatibus, dulcibus quæque declinet, speciosa non appetat. Caro enim concupiscit: adversum spiritum, et transversum sibi invenit voluptatum. Bona vero mentis senectus, quæ non id quod suave corpori, sed quod menti utile putat, eligit, nec voluptuario corporis rapitur appetitu, sed repugnandi moderamine, quasi in vita, revocatur. » Idem, lib. I *De Cain et Abel*, cap. III, Abel juniorem præferens Cain seniori: « Seniori, inquit, junior antefertur, quia, etsi tempore junior, virtute præstantior est: innocentia enim tempore posterior est quam malitia, et quadam suppar ætate, sed meritum nobilitate antiquior: senectus enim venerabilis est, non annis cana, sed moribus. Et etas, inquit, senectutis vite immaculata. Ubi ergo generatio exprimitur, perveniat Cain; ubi disciplinam fit prædicatio, præcurat Abel. »

S. Anacleus, tertius a S. Petro romanus pontifex, ex hac gnomo, æque ac ex simili, *Prov.* XX, 29, ac ex facto Mosis, *Num.* XI, 23, probat in presbyteros eligendos esse seniores, non tam ætate, quam sapientia: sic enim ait distinct. 84, cap. finali: « Porro Mose præcipitur, ut eligat presbyteros, id est seniores; unde et in Proverbiis dicitur, cap. XX, vers. 29: *Gloria senum est canities*. Hic vero canities sapientiam designat, de qua scriptum est, *Sapient.* IV, 8: *Canities hominum prudentia est*. Cumque nongentis et amplius annis ab Adam usque ad Abraham vixisse homines legamus, nullus alius prius appellatus est *presbyter*, id est senior, nisi Abraham, qui multo paucioribus vixisse annis convincitur. Non ergo propter descriptam ætatem vel senectutem, sed propter sapientiam presbyteri nominantur. » S. Gregorius, lib. II *Dialog.* cap. I, laudans S. Benedictum: « Fuit, inquit, vir vitæ venerabilis, gratia *Benedictus* et nomine, ab ipso sue pueritiae tempore cor gerens senile: ætatem quippe moribus transiens, nulli voluptati animum dedit; sed dum in hac terra adhuc esset, quo temporaliter liberè Jti potuisset, despexit jam quasi aridum mundum cum flore. »

S. Hieronymus, *epist.* 13 *ad S. Paulinum* postea Nolæ episcopum: « Noli, inquit, frater charissime, annorum nos æstimare numero, nec sapientiam canos reputes, sed canos sapientiam, Salomone testante, *Sapient.* IV, 8: *Canis hominis prudentia ejus*. Nam et Moyses septuaginta presbyteros jubetur eligere, quos ipse sciret esse presbyteros, utique non ævo, sed prudentia iudicandos. Et Daniel adhuc puer longævos iudicat, atque impudicos senes etas lasciva condemnat. Noli, inquam, fidem pensare temporibus: nec me idcirco meliorem putes, quod prior in Christi exercitu cooperivi militare. Paulus Apostolus, vas electionis de persecutore mutatus, novissimus in ordine, primus in meritis est: quia ex-

tremus licet, plus omnibus laboravit. Judas, qui quondam audierat: *Tu autem homo, qui simul necum dulces copias cibos: dux meus et notus meus, in domo Dei ambulavimus cum consensu*, *Psalm.* LIV, 14, proditor amici et magistris, Salvatoris arguitur voce:

Et nodum informis lethi trabe neciti ab alta.

E contrario latro crucem mutat paradiso, et facit homicidii penam martyrium. Quanti hodie diu vivendo portant funera sua, et quasi sepulcra dealbata plena sunt ossibus mortuorum! Subitus calor longum vincit teporem. Denique et tu, audita sententia Salvatoris, *Matth.* XIX, 21: *Si vis perfectus esse, vende, et vende omnia quæ habes et da pauperibus, et veni, sequere me*, verba veris in opera, et nudam crucem nudus sequens, expeditior et levior scandis scalam Jacob. »

Cassianus, *Collat.* II, cap. XUI: « Divitiæ senum, inquit, non sunt canitie capitis, sed industria juvenutis ac præteritorum laborum stipendii metiende. Quæ enim non congregatis, inquit, in juvenute, quomodo invenies in senectute tua? *Senectus enim honorabilis est, non diuturna, neque numero annorum computata. Cani autem sunt sensus hominis, et etas senectutis vite immaculata.* » *Sapient.* IV, 8. Unde post pauca subjicit: « Sunt enim nonnulli, quorum etiam, quod est inglorius, major est multum, qui in tepore suo quem ab adolescentia conceperunt, atque ignavia senescens, auctoritatem sibi, non maturitate mortum, sed annorum numerositate conquirunt: de quibus exprobatio illa Domini propria satis dicitur per Prophetam, *Ose.* VII, 9: *Et comederunt alieni robur ejus, et ipse recessit: sed et cani effusi sunt in eo, et ipse ignoravit*. Hos, inquam, in exemplum junioribus non vite probitas, nec ulla propositi hujus laudabilis, atque imitanda districto, sed amplexus sola provexit. Quorum castitium callidissimè inimice ad deceptionem juniorum in præjudicium auctoritate proponens, etiam illos, qui ad vitam perfectionis vel suis vel aliorum potuerunt montis incitari, subvertere, ac decipere exemplis eorum fraudulentæ subtilitate festinat, vel in teporem eos noxiu, vel in lethalem desperationem doctrinis eorum institutisque perducens. »

Cassiodorus in *Psalm.* lib. XXIV, et lib. IX *Volar.* *epist.*: « Quidam sensus, ait, morum levitate maculantur, cum vice versa multum vitæ morum gravitate maturi, eadem deceduntur. » S. Bernardus, *epist.* 42 *ad Henric. Senon.*: « Multos juniorum, inquit, videntur super senes intelligere, et moribus antiquare dies, prævenire tempora meritis, et quod *senes* dicit compensare virtutibus. »

Audisti gnomas Patrum latinorum, accipe nunc eis antistrophas græcorum, quas chæt Antonius in *Meliss.* part. II, cap. XVII, S. Basilis: « Nihil interest inter ætatem pueriliem et mentem